

УДК 378.637.017.92

О. Г. Александрова

УЯВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ПРО ПРОФЕСІЮ ПСИХОЛОГ

У статті розглядаються особливості уявлень студентів першого курсу спеціальності «Психологія» про майбутню професію та професійно значущі якості психолога-практика.

Ключові слова: профіль особистості, професійна самооцінка, уявлення про професійно значущі якості особистості.

Александрова О. Г. Представления студентов-первокурсников о профессии психолог. В статье рассматриваются особенности представлений студентов первого курса специальности «Психология» о будущей профессии и профессионально значимых качествах.

Ключевые слова: профиль личности, профессиональная самооценка, представления о профессионально значимых качествах личности.

Alexandrova O. G. Examination of Representations of First-Year Students About the Profession of Psychologist. The article considers the features of the ideas of first-year students of the speciality «Psychology» of the future profession and professionally important qualities.

Key words: personality profile, professional self-esteem, the idea of professionally important qualities.

Затребуваність професії психолог у сучасній соціокультурній ситуації на Україні є відповіддю на соціальне замовлення, пов'язане з розвитком і максимальним використанням ресурсів людини в різних видах соціальної практики. Безліч найскладніших проблем в області політики, освіти, медицини й соціальної сфери сьогодні неможливо вирішити без участі фахівців-психологів, які глибоко теоретично підготовлені, володіють широкою гуманітарною ерудицією та практичними вміннями й навичками.

Однак для професії психолог характерна наявність стереотипно-міфічних уявлень, що привертають увагу випускників шкіл при виборі професії. Такі уявлення студенти першого курсу здебільшого трансформують в образ ідеального практичного психолога. Тому цей образ відрізняється певною романтичністю.

Особливо важливо, що уявлення студентів-першокурсників неадекватні й романтичні, що, у свою чергу, приводить до криз розчарування при подальшому навчанні.

Підготовка професійних психологів залишалася предметом тривалих дискусій і пошуків багатьох поколінь таких вітчизняних психологів, як: К. А. Абульханова-Славська, Б. М. Ананьєв, О. Ф. Бондаренко, А. В. Брушлинський, А. К. Маркова, О. М. Леонтьєв, Н. С. Пряжніков, О. Ю. Пряжнікова, Н. В. Самоукіна, І. Вачков та ін. [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8].

Мета нашої роботи – вивчення особливостей сприйняття студентами-першокурсниками професії психолог.

Завдання дослідження:

1) проаналізувати особливості сприйняття першокурсниками майбутньої професії, міфи й стереотипи про неї;

2) вивчити уявлення студентів про особистість кваліфікованого фахівця, проаналізувати й підсумувати отримані дані.

Об'єкт дослідження – уявлення студентів першого курсу про професію психолога.

Предмет дослідження – ідеальні риси особистості психолога-практика.

Основним припущенням нашої роботи є положення про те, що студенти першого курсу мають завищену професійну самооцінку та міфічні уявлення про професію взагалі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Для здійснення дослідження використано такі **методики**: тест Т. Лірі, діагностика самооцінки методом Дембо-Рубінштейн, методика для діагностики навчальної мотивації студентів (А. А. Реан і В. А. Якунін, модифікація Н. Ц. Бадмаєвої).

Характеристика вибірки: дослідження проводилися на студентах першого курсу Херсонського державного університету спеціальності «Психологія». В експерименті взяли участь 35 студентів віком від 17 до 25 років, із них – один хлопець та 34 дівчини. Такий дисбаланс у статевому параметрі обраної вибірки не дає змоги зробити порівняльний аналіз за цією ознакою.

Аналіз результатів

Первинні результати були нами оброблені кількісно та якісно. Кількісні показники виглядають таким чином.

За опитувальником Т. Лірі ми оцінюємо два ряди даних – образ Я (оцінка своїх власних якостей та побудова профілю особистості) й образ ідеального практичного психолога (побудова профілю особистості з ідеальними професійними якостями). Узагальнені результати виглядають так.

Таблиця 1

Середні показники Я-реального за тестом Т. Лірі

Властивість								
Рівень виразності, бали	Владність	Самовпевненість	Непримиренність	Впертість	Пасивно слухняний	Залежний	Конвенціональний	Альтруїстичний
1–4	1	9	4	6	10	4	1	1
5–8	11	19	18	16	14	21	13	14
9–12	18	7	13	10	10	10	18	17
13–16	5	0	0	3	1	0	3	3

Як бачимо із табл. 1, результати здебільшого мають помірну та сильну виразність рис типів. Однак слід звернути увагу на те, що п'ять респондентів отримують дуже високі результати за шкалою *домінантність–владність–деспотичність*. Це свідчить про наявність деспотичних тенденцій навіть до патологічних реакцій. Також 10 досліджуваних мають низькі показники за шкалою *поступливість–лагідність–пасивна слухняність*, що свідчить про невпевненість у собі, схильність до саможачування, боязкість, сором'язливість. Дев'ятеро опитаних мають слабку виразність рис за шкалою *упевненість у собі–самовпевненість–самозакоханість*, що говорить про адекватний рівень самооцінки та впевненість у своїх силах.

Таблиця 2

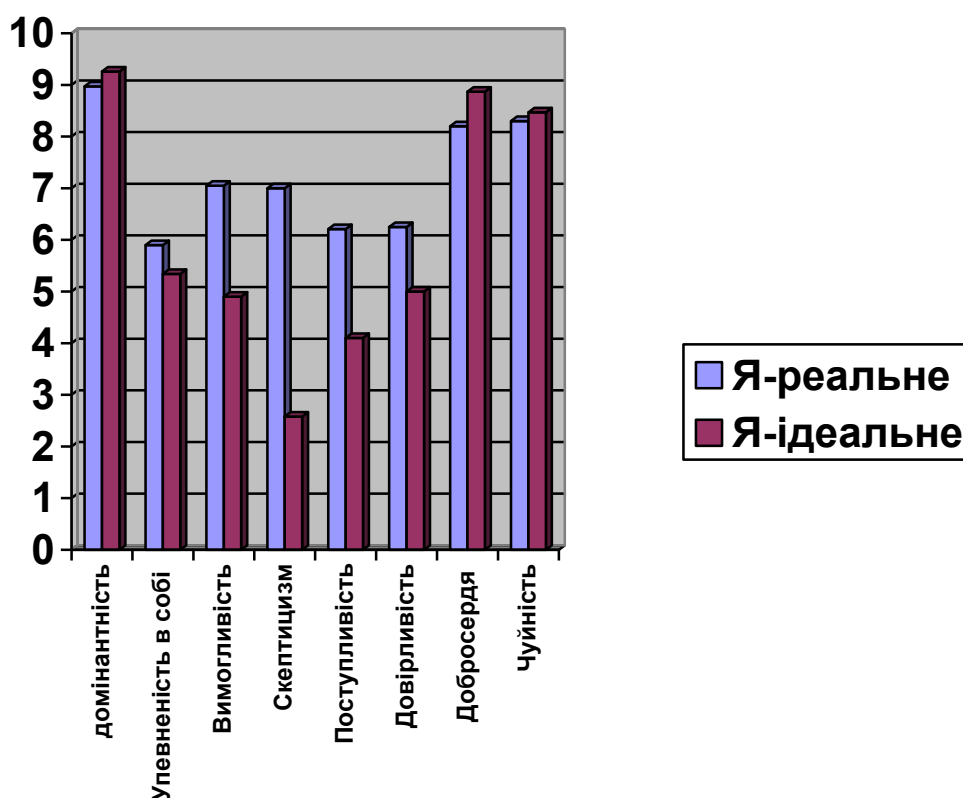
Середні показники Я-ідеального за тестом Т. Лірі

Властивість								
Рівень виразності, бали	Владність	Самовпевненість	Непримиренність	Впертість	Пасивно слухняний	Залежний	Конвенціональний	Альтруїстичний
1–4	1	8	11	28	19	13	2	1
5–8	10	25	24	7	15	18	7	13
9–12	18	2	0	0	1	4	21	17
13–16	6	0	0	0	0	0	5	4

Як бачимо, образ ідеального психолога постав у дещо іншому світлі – більшість показників мають слабку та середню виразність рис. Винятком стають лише шкали *домінантність–владність–деспотичність*, *добросердя–несамостійність–надмірний конформізм* та *чуйність–безкорисність–жертвовність* (альтруїстичний тип). Також бачимо велику кількість нульових значень.

Порівняємо середні показники за кожною шкалою опитувальника Т. Лірі для реального та ідеального образу Я.

Як бачимо, основні показники співпадають, що свідчить про доволі високу самооцінку відносно професійної діяльності, а також підтверджує наше припущення про романтичні уявлення студентів-першокурсників про майбутню професію. Більш-менш суттєва різниця є на користь шкал *вимогливість–непримиренність–жорстокість*, *скептицизм–упертість–негативізм*, *поступливість–лагідність–пасивна слухняність*, *довірливість–слухняність–залежність*.

Рис. 1. Порівняльна діаграма середніх показників шкал за тестом Т. Лірі

Отримані результати ми перевірили за t-критерієм Стюдента та одержали статистично значущу різницю за такими шкалами: *вимогливість–непримиренність–жорстокість*, *скептицизм–упертість–не-*

гативізм, поступливість–лагідність–пасивна слухняність, довірливість–слухняність–залежність. Тобто отримані результати за цими шкалами достовірно різняться за вказаними показниками. За чотирма шкалами, що залишилися, немає значущої різниці, й результати гомогенні. Слід зазначити, що за всіма шкалами, які мають достовірні розбіжності, реальні показники перевищують уявлення про необхідний рівень виразності рис особистості в ідеального психолога.

Таблиця 3

Рівень самооцінки за тестом Т. Лірі

Рівень	Низький	Адекватний	Високий
Кількість	1	16	18
Відсоток	3	46	51

Результати дослідження рівня самооцінки особистості також підтверджують наше припущення про здебільшого завищену самооцінку студентів першого курсу. Це можемо пояснити відсутністю професійних знань, навичок, а також повною відсутністю професійного досвіду.

Результати самооцінки за методикою Дембо-Рубінштейн виглядають таким чином.

Таблиця 4

Рівень самооцінки студентів першого курсу

Рівень самооцінки / Властивість	Активність	Здоров'я	Щастя	Розум	Професіоналізм
Завищена	25	22	19	15	6
Адекватна	10	10	14	20	16
Занижена	0	3	2	0	13
Середній показник	72,4	68,2	67	65,7	41,5

Аналізуючи результати табл. 4, слід сказати, що рівень самооцінки за всіма параметрами у вибірці здебільшого завищений (навіть середні показники). Винятком є тільки шкала *професіоналізм*, де результати здебільшого адекватні та низькі. Це цілком логічний результат відносно вікових особливостей студентів першого курсу.

Мотивація навчання також ілюструє відношення до майбутньої професії.

Таблиця 5

Середні показники мотивації навчання першокурсників

Вид мотивації навчання	Показник	
	сумарний	середній
Комунікативна	143,5	4,1
Попередження невдач	96,2	2,75
Престижність	125,4	3,6
Професійність	150,81	4,3
Творча самореалізація	139,5	3,99
Навчально-пізнавальна	140,3	4
Соціальна	128,6	3,66

З огляду на мотивацію навчання можна сказати про чітку професійну спрямованість навчання студентів обраної вибірки. Домінуючими мотивами навчання є професійна мотивація, комунікативна, навчально-пізнавальна та мотиви творчої самореалізації. Це свідчить про те, що, не дивлячись на певні ідеальні уявлення про професію, студенти першого курсу мають досить високу мотивацію на оволодіння навичками професії психолог.

У результаті первинної обробки даних ми отримали доволі стереотипне уявлення про ідеальний образ практичного психолога, який існує у студентів першого курсу. Такий образ підтримується здебільшого високою самооцінкою студентів та адекватною мотивацією навчання.

У результаті кореляційного аналізу ми отримали наступні значущі коефіцієнти кореляції при рівні стандартної похибки $p < ,01$.

Ми проаналізували тільки ті коефіцієнти кореляції, які пов'язують показники окремих тестів між собою, а також реальний та ідеальний образи Я. Слід зазначити, що всі чотири шкали, які отримали значущу статистичну різницю в уявленні про себе реального та ідеального, отримали й значущі коефіцієнти кореляції. Тепер докладніше.

Шкала *домінантність–владність–деспотичність* має позитивні кореляції із показниками активності за методикою Дембо-Рубінштейн (0,45), комунікативними мотивами (0,34) та мотивами творчої самореалізації (0,34). Такі результати свідчать про те, що студенти, яким притаманні високі значення за цією шкалою, оцінюють себе як дуже активних людей, основними мотивами навчання для них є спілкування та мотиви творчої самореалізації. Можливо саме через спілкування вони й можуть реалізувати свої домінуючі нахили.

Шкала *упевненість у собі–самовпевненість–самозакоханість* має позитивну кореляцію із професійною самооцінкою (0,42) та негативну – із самооцінкою здоров'я (-0,42) за методикою Дембо-Рубінштейн. Такі результати цілком логічні, оскільки чим вище себе оцінює респондент, тим вище він оцінює себе і як професіонал, не дивлячись на відсутність досвіду та знань.

Шкала *вимогливість–непримиренність–жорстокість* має позитивні значущі кореляції із показниками образу ідеального психолога за шкалами *домінантність–владність–деспотичність* (0,38), *скептицизм–упертість–негативізм* (0,37), *довірливість–слухняність–залежність* (0,35). Це досить суперечливі результати, тому що досліджувані, які самі аж надто вимогливі до інших, уважають, що ідеальний психолог повинен бути владним, впертим, вимогливим і при цьому слухняним та довірливим. Такі результати можуть бути пояснені лише відсутністю чітких уявлень про професійно-важливі якості психолога.

Шкала *скептицизм–упертість–негативізм* має позитивні коефіцієнти кореляції зі шкалами ідеального образу *домінантність–владність–деспотичність*, *упевненість у собі–самовпевненість–самозакоханість*, *вимогливість–непримиренність–жорстокість* та із самою собою. Такі результати свідчать про те, що студенти, які демонструють упертість і негативізм, обирають для особистості психолога такі риси, як владність, непримиренність, самовпевненість та впертість. Інакше кажучи, ідеальний образ психолога здебільшого співпадає з особливостями власної особистості.

Також шкала *скептицизм–упертість–негативізм* має негативні кореляції з рівнем самооцінки за тестом Т. Лірі (-0,44) та рівнем самооцінки активності за методикою Дембо-Рубінштейн (-0,38). Це також цілком логічні результати, оскільки відсутність довіри до людей призводить і до втрати довіри до себе, до неадекватної оцінки себе й невротичних станів.

Шкала *поступливість–лагідність–пасивна слухняність* має схожі коефіцієнти кореляції з рівнем самооцінки за тестом Т. Лірі (-0,41) та рівнем самооцінки активності за методикою Дембо-Рубінштейн (-0,61), а також позитивну кореляцію із мотивами запобігання невдачі (0,33). Такі результати говорять про особливості людей, які мають скромну, сором'язливу вдачу.

Шкала *поступливість–лагідність–пасивна слухняність* має позитивні кореляції зі шкалами *довірливість–слухняність–залежність* (0,49), *добросердя–несамостійність–надмірний конформізм* (0,36), *чуйність–безкорисність–жертвність* (0,48) ідеального образу психолога. Тобто тут ми також отримуємо залежність між власними особистісними рисами та характерологічними особливостями образу ідеального психолога – люди поступливі, лагідні вважають, що й професійний психолог повинен бути довірливим, слухняним, несамостійним, безкорисним, вдячним і шанобливим.

Отже, ми отримуємо певну полярність в уявленнях студентів про образ практичного психолога та розподіл вибірки за власними якостями у відповідальності до образу ідеального Я. Це ще досить грубе припущення, яке потребує більш детального вивчення з використанням статистично обґрунтованих методів, наприклад факторного аналізу.

Шкала *довірливість–слухняність–залежність* має позитивний коефіцієнт кореляції з мотивацією запобігання невдачі (0,48), що виглядає цілком логічно, оскільки люди залежні та слухняні мають високий рівень тривожності, що позначається на намаганні запобігти різним неприємним ситуаціям. Також мотивація запобігання невдачі позитивно корелює зі шкалами *добросердя–несамостійність–надмірний конформізм* (0,35) та *скептицизм–упертість–негативізм* (0,34) в образі ідеального психолога. Це також логічні результати, які можуть характеризувати перфекціонізм окремих людей.

Шкала *добросердя–несамостійність–надмірний конформізм* позитивно корелює із домінуванням соціальних мотивів навчання (0,36). У свою чергу, соціальні мотиви навчання пов'язані прямим кореляційним зв'язком зі шкалою *чуйність–безкорисність–жертвність* при оцінці реального образу Я, а також зі шкалами *вимогливість–непримиренність–жорстокість*, *поступливість–лагідність–пасивна слухняність*, *довірливість–слухняність–залежність*, *добросердя–несамостійність–надмірний конформізм* при характеристиці ідеального образу. Так, для досліджуваних, у яких домінують соціальні мотиви навчання та котрі демонструють альтруїстичний тип поведінки, образ ідеального психолога виглядає амбівалентним чином: з одного боку, наявність рис підкоряння, слухняності та лагідності, а з іншого – жорстокість і вимогливість.

Висновки. У результаті експериментального дослідження нами встановлено, що професія психолог сприймається студентами першого курсу в невідривному взаємозв'язку з особистісними якостями. Узагальнений профіль особистості практичного психолога відрізняється лише за чотирма шкалами. Отже, самооцінка студентів досить висока. Це підтверджується двома діагностичними методиками. Винятком є лише професійна самооцінка, де отримані більш адекватні та низькі оцінки.

Серед видів мотивації навчання у студентів домінують професійна мотивація, комунікативна, навчально-пізнавальна та мотиви творчої самореалізації.

Кореляційний аналіз дав можливість виділити особистісні характеристики студентів, що зумовлюють характерні риси образу ідеального психолога, насамперед йому приписуються власні риси характеру.

Виокремлено також залежність між домінуючими навчальними мотивами та домінуючими рисами уявлень про ідеального практичного психолога.

У результаті кореляційного аналізу нами виокремлено критерії, що можуть стати основою для створення класифікації уявлень про ідеального професіонала у студентів на основі особистісних рис і домінуючих мотиваційних тенденцій. Проте ця ідея буде розроблена в подальших дослідженнях.

Література

1. Бондаренко А. Ф. Личностное и профессиональное самоопределение отечественного психолога-практика / А. Ф. Бондаренко // Моск. психо-терапевт. журн. – 1993. – № 1. – С.14–18.
2. Введение в профессию «психолог» / под ред. И. Б. Гриншпуна. – СПб. : АртПринт, 2004 г. – 464 с.
3. Донцов А. И. Профессиональные представления студентов-психологов / А. И. Донцов, А. И. Белокрылова // Вопр. психологии. – 1999. – № 2. – С. 24–32.
4. Зеер Э. Ф. Кризисы профессионального становления личности / Э. Ф. Зеер, Э. Э. Сыманюк // Психол. журн. – 1997. – Т. 18. – № 6. – С. 42–49.
5. Климов Е. А. Гипотеза «метелок» и развитие профессии психолога / Е. А. Климов // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 14. Психология. – 1992. – № 3. – С. 3–12.
6. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Наука, 1996. – 308 с.

7. Пахальян В. Э. Каким должен или каким может быть психолог, работающий в системе образования / В. Э. Пахальян // Вопр. психологии. – 2002. – № 6. – С. 103–109.
8. Просекова В. М. Динамика профессионального самосознания психолога-практика (психосемантический аспект) / В. М. Просекова // Журн. практ. психолога. – 2002. – № 6. – С. 47–53.